

ภาคผนวก

แนวทางการสนทนา

ก. อายุแรกสมรส

- โดยทั่วไป คนในหมู่บ้านนี้แต่งงานตอนอายุเท่าไร? ผู้หญิงอายุเท่าไร? ผู้ชายอายุเท่าไร? ทำไม?
- คิดว่าคนสมัยนี้แต่งงานช้ากว่าคนสมัยก่อนหรือไม่? ทำไมจึงคิดว่าอายุนั้นเหมาะสม
- คิดว่าลูกผู้ชายควรแต่งงานเมื่ออายุเท่าไร? ทำไมจึงคิดอย่างนั้น
- คิดว่าลูกผู้หญิงควรแต่งงานเมื่ออายุเท่าไร? ทำไมจึงคิดว่าอายุนั้นเหมาะสม

ข. การเปลี่ยนแปลงขนาดครอบครัว

- โดยทั่วไป คิดว่าคนสมัยนี้มีลูกน้อยลงกว่าสมัยพ่อแม่เราหรือไม่
- ในหมู่บ้านนี้ โดยทั่วไปมีลูกครอบครัวละกี่คน
- ทำไมคนรุ่นหลังจึงมีลูกน้อยลง
- คิดว่าเป็นการดีหรือไม่ที่คนรุ่นหลังมีลูกน้อยกว่าพ่อแม่? ทำไม?
- ทำไมคนบางกลุ่มยังอยากมีลูกมาก เกี่ยวกับข้อห้ามทางศาสนาหรือไม่ เพราะอะไร?
- คิดว่าการที่คนรุ่นหลังมีลูกน้อยลงจะช่วยให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นหรือไม่
- คิดว่าลูกสมัยนี้ช่วยเหลือพ่อแม่ มากหรือน้อยกว่าสมัยก่อน? ทำไม?
- คิดว่าระหว่างลูกผู้หญิงกับลูกผู้ชายใครจะให้ความช่วยเหลือพ่อแม่ได้มากกว่ากัน
- ท่านมีลูกกี่คน หญิง, ชาย
- ถ้าท่านสามารถเลือกจำนวนลูกได้ ท่านอยากมีลูกทั้งหมดกี่คน หญิงกี่คน ชายกี่คน
- คิดว่าเด็กสมัยนี้ควรมีการศึกษาสูงหรือต่ำกว่าสมัยก่อน ควรจะจบการศึกษาระดับใด? ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
- การที่คนสมัยนี้อยากให้ลูกเรียนสูงขึ้น ทำให้มีลูกน้อยลงด้วยหรือไม่
- คิดว่าเด็กได้ค้ำนมแม่หลังคลอดจะมีสุขภาพดีกว่าเด็กที่ไม่ได้ค้ำนมแม่หรือไม่ เพราะเหตุไร
- โดยทั่วไป ในหมู่บ้านนี้เด็กค้ำนมแม่หรือค้ำนมกระป๋อง
- ถ้าค้ำนมแม่ ค้ำอยู่จนลูกอายุกี่ขวบ ก็เดือน

- ให้ลูกกินนมตัวเองอยู่นานเท่าไร จึงท้องลูกคนถัดมา
- คิดว่าการที่ลูกกินนมแม่ จะช่วยให้แม่ตั้งครรภ์ช้าลงหรือไม่

ค. ความรู้และทัศนคติต่อการวางแผนครอบครัว

- ตอนแต่งงานครั้งแรก เคยคิดหรือไม่ว่าจะมีลูกกี่คน
- ท่านกับสามีเคยคุยหรือตกลงกันหรือไม่ว่าจะมีลูกกี่คน และจะมีลูกหลังแต่งงานนานกี่ปี กี่เดือน
- สามีเห็นด้วยกับท่านหรือไม่ว่าจะมีลูกเท่ากับจำนวนที่ท่านต้องการ ทำไม
- ในกรณีที่ตกลงกันไม่ได้ว่าจะมีลูกกี่คน จะเอาความคิดเห็นของใครเป็นตัวตัดสิน
- เคยรู้หรือได้ยีนวิธีการคุมกำเนิดวิธีใดบ้าง (ยาเม็ด, ยาฉีด, ยาฝังคุมกำเนิด, ห่วงอนามัย, ถุงยางอนามัย, หมันหญิง, หมันชาย, นักระยะปลอดภ้ย, อื่น ๆ เช่น ล้างช่องคลอด ใช้สมุนไพร หลังนอกช่องคลอด เป็นต้น)
- รู้มาจากไหน
- เห็นควรหรือไม่ว่าสามีหรือภรรยา ควรใช้วิธีการคุมกำเนิดเพื่อให้ได้จำนวนบุตรตามต้องการหรือป้องกันไม่ให้มีบุตรถี่เกินไป
- คิดว่าวิธีการคุมกำเนิด วิธีใดบ้างที่จะทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ
- ปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากใช้วิธีนั้นแล้ว ได้แก่อะไรบ้าง
- ตามความคิดของท่านคิดว่า การกำหนดจำนวนบุตรหรือการป้องกันไม่ให้มีบุตรถี่เกินไปโดยการคุมกำเนิดต่าง ๆ นั้น เป็นการขัดต่อคำสอนทางศาสนาหรือไม่
- การคุมกำเนิดวิธีใดบ้างที่ทางศาสนาห้ามใช้
- สามี/ภรรยาเคยปรึกษากันว่าจะคุมกำเนิดหรือไม่ หรือจะคุมกำเนิดด้วยวิธีใดหรือไม่
- ใครเป็นผู้ตัดสินใจว่าควรจะใช้วิธีใดคุมกำเนิด
- ในการตัดสินใจคุมกำเนิดนี้ ต้องปรึกษาพ่อ/แม่หรือไม่

ง. การปฏิบัติการวางแผนครอบครัว

- คนสมัยก่อน ถ้ายังไม่อยากมีลูกเขาทำกันอย่างไร
- เคยใช้วิธีการคุมกำเนิดเพื่อเลื่อนระยะเวลาการตั้งครรภ์ หรือการป้องกันไม่ให้มีการตั้งท้องบ้างหรือไม่ ใช้วิธีอะไร
- ตอนที่ท่านใช้วิธีการคุมกำเนิดเป็นครั้งแรกนั้น ท่านมีลูกที่มีชีวิตอยู่กี่คน

- ตอนนั้นใครเป็นผู้แนะนำให้ใช้
- หลังจากใช้วิธีการคุมกำเนิดแล้ว เกิดปัญหาอะไรบ้าง ปัจจุบันนี้ยังใช้อยู่หรือไม่ ทำไมจึงเลิกใช้
- ตอนที่ใช้วิธีคุมกำเนิดนั้น ได้บอกให้สามีทราบหรือไม่ ทำไมไม่บอก
- ถ้าบอกให้สามีทราบ สามีเห็นด้วยหรือไม่ ทำไมจึงเห็นด้วย
- ในหมู่บ้านท่านคุมกำเนิดกันมากหรือไม่ ส่วนมากใช้วิธีอะไร
- ไปติดต่อขอรับบริการหรือซื้อยา, ซื้อถุงยางอนามัย, ใส่ห่วงหรือฝังยาคุมจากที่ใด
- ต้องเสียเงินค่าคุมกำเนิดแพงมากหรือไม่
- ถ้าไม่ต้องเสียเงินเลย ถ้าต่อไปต้องเสียเงินยังจะคุมกำเนิดอยู่หรือไม่
- เมื่อ 20 ปีก่อน ก่อนที่จะมีสามี ห่วงอนามัย ถุงยางอนามัย ยาฝังคุมกำเนิดหรือการทำหมัน คนที่แต่งงานแล้วป้องกันอย่างไรถึงจะไม่มีลูก เช่น งดเว้นการร่วมเพศ หลังนอกช่องคลอด วิธีอะไรอีก ?
- คิดว่าวิธีเหล่านี้ จะสามารถป้องกันการมีลูกได้ 100% หรือไม่ เพราะอะไร
- ปัจจุบันนี้คนรุ่นหลังยังคงใช้วิธีการคุมกำเนิดเหล่านี้หรือไม่
- เคยได้ยินเรื่องการทำแท้งหรือไม่
- ถ้าเคยได้ยิน เขาทำกันด้วยวิธีใดบ้าง มีอันตรายมากหรือไม่

การศึกษาแบบการสนทนากลุ่ม^{1/}

แนวคิดและความเป็นมาของการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่ม เป็นวิธีการอันหนึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความนึกคิด จิตใจ และพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้นๆ และยังทำให้ทราบถึงปฏิกิริยาของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า คำถามในวงสนทนากลุ่มจะเป็นคำถามที่ถามถึงความรู้สึก การตัดสินใจ การให้เหตุผล แรงจูงใจ หรือสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนความประทับใจ ดังนี้เป็นต้น การสนทนากลุ่มมีลักษณะเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างกว้างขวางของผู้เข้าร่วมสนทนากันเองและกับนักวิจัย การถกประเด็นสนทนามีความเป็นอิสระในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการโต้แย้งปัญหาหรือหัวข้อของการสนทนาถูกกำหนดโดยนักวิจัย หรือผู้สนใจทำการศึกษาในเรื่องนั้นๆ แล้วเลือกสรรบุคคลที่คิดว่าสามารถให้คำตอบในเรื่องที่สนใจได้ตรงประเด็นที่สุดเข้าร่วมในการสนทนา (จอห์น โนเดล, อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และ นิพนธ์ เทพวัลย์ 2530, หน้า 15-20)

การสนทนากลุ่มมีวิวัฒนาการมาจากการนั่งสนทนากลุ่มย่อย (Small Group Discussion, Focused Interview) ของนักวิจัยในเชิงคุณภาพกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยทั่วไป ซึ่งแต่เดิมนั้นการที่นักวิจัยจะเข้าไปนั่งคุยสนทนากับกลุ่มประชากรที่ตนสนใจศึกษาได้ ต้องใช้เวลาเป็นแรมเดือนหรือแรมปีในการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยก่อนแล้วจึงค่อยแทรกคำถามไปที่ละนิดละน้อยเมื่อสนิทสนมมากขึ้นเรื่อยๆ ก็จะสามารถไปนั่งคุยนั่งถามที่กลุ่มไหน หรือ ณ จุดใดก็ได้ในชุมชน ยกตัวอย่างเช่นเมื่อสนิทสนมแล้วก็จะสามารถนั่งสนทนากับกลุ่มผู้หญิงที่นึ่งซักผ้าเป็นกลุ่มที่ทำน้ำได้ นั่งสนทนากับกลุ่มผู้ชายที่ร้านกาแฟ หรือนั่งสนทนากับกลุ่มแม่บ้านที่นึ่งเสวนากัน ณ ได้หมู่บ้านดังนี้ก็ได้อีก การนั่งสนทนาในลักษณะดังกล่าวเป็นการพบปะกันโดยธรรมชาติเป็นกันเอง เพราะคุ้นเคยกันดีอยู่แล้ว นักวิจัยจึงเดินเข้าไปทักทาย พูดคุย ซักถาม แล้วก็ป้อนคำถามที่สนใจศึกษาในระหว่างที่นั่งสนทนากันโดยที่ผู้ตอบหรือการโต้แย้งในกลุ่มนั้นก็ไม่ว่าทราบว่าจะถูกถามคำถามหลักให้แล้ว เพราะสนิทกันจนเข้าใจซึ่งกันและกัน จึงพูดคุยได้ง่ายถามได้กันได้ง่าย ผู้ตอบไม่มีความรู้สึกว่าจะถูกซักถามปัญหาแต่คิดว่าเป็นการนึ่งเสวนากันในเรื่องที่นักวิจัยสนใจอยากรู้มากกว่านั่นเอง

^{1/} จาก รายงาน ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการมีโครงการพัฒนาที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยวิวิธสิทธิ์ สิทธิไทรย์และโยธิน แสงวงดี เอกสารวิชาการ กรุงเทพฯ : ชมรมวิจัยเชิงคุณภาพ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการนั่งสนทนากลุ่มย่อยเล็กๆ ดังกล่าวไว้ในตอนต้น กลุ่มนักวิจัยทางสังคมศาสตร์และนักวิจัยทางธุรกิจการตลาดก็พิจารณาว่า การที่จะรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ อันหมายถึง การได้คำตอบที่เป็นเหตุเป็นผล การเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ การได้ความรู้บางประการที่เกี่ยวกับอารมณ์ (emotion) หรือกระบวนการอันซับซ้อนเกี่ยวกับการชั่งใจ (evaluation) และการตัดสินใจ (decision) การรวบรวมข้อมูลดังกล่าวนี้จำเป็นอย่างไรที่จะต้องใช้เวลาในการศึกษามาก เพราะต้องใช้เวลาไปกับการเข้าไปทำความรู้จักกับชุมชนและกลุ่มคนก่อน หลังจากนั้นจึงทำการซักถามและเจาะประเด็นข้อมูลซึ่งใช้เวลามาก สั้นเปลืองงบประมาณและบางครั้งอาจจะไม่ค้นพบคำตอบที่ต้องการเลย เพราะกลุ่มคนที่เข้าไปศึกษาในหมู่บ้านนั้นอาจจะไม่มีเลขก็ได้ ดังนั้นจึงได้คิดวิธีการรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพขึ้นมาอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นการนำรูปแบบของการนั่งสนทนากันแบบธรรมชาติมาปรับใช้นั่นเอง เพียงแต่กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (สมาชิกกลุ่มสนทนา) โดยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกเข้ากลุ่ม ไม่ใช่จะนั่งสนทนากับใครก็ได้ แต่มีหลักเกณฑ์กำหนดไว้ว่าถ้าสนใจจะศึกษาเรื่องนี้ควรจะถามคนกลุ่มไหน สนทนากลุ่มกับใครจึงจะได้คำตอบและทราบข้อเท็จจริงได้เหตุผลเป็นคำถามมากที่สุด นอกจากนี้ยังกำหนดเวลาของการสนทนาสถานที่ และบรรยากาศของการสนทนาก็สร้างขึ้นมาให้เป็นกันเองที่สุด เนื่องจากเป็นกลุ่มที่นัดขึ้นมารวบรวมขึ้นมา มิใช่กลุ่มที่นัดคุยหรือทำกิจกรรมกันโดยธรรมชาติเองอยู่แล้ว

ความหมายของการจัดสนทนากลุ่ม

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการรวบรวมข้อมูลแบบการจัดสนทนากลุ่ม หรือ Focus Group Discussion เกิดขึ้นจากการจัดให้มีการนั่งสนทนากันระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มคนที่เป็นผู้รู้ (Key informants) ที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม อาชีพ หรือคุณลักษณะภูมิหลังต่างๆ ที่ใกล้เคียงกันที่สุด ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาแต่ละครั้ง และคาดว่าเป็นกลุ่มที่สามารถตอบประเด็นคำถามที่นักวิจัยสนใจศึกษาได้ดีที่สุด สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้คำตอบที่เป็นเหตุผลที่ดีที่สุดนั่นเอง และอาจกล่าวได้อีกว่า สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มจะต้องมีลักษณะต่างๆ ใกล้เคียงกันมากที่สุด (Homogenous) นั่นเอง

เราอาจจะให้ความหมายของคำว่าจัดสนทนากลุ่มไว้ดังนี้ คือการรวบรวมข้อมูลจากการนั่งสนทนากับผู้ให้ข้อมูล (Key informants) เป็นกลุ่มซึ่งผู้ร่วมสนทนากลุ่มนี้จะได้มาจากการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดไว้ว่า จะเป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบตรงประเด็นและสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด

จากข้อเขียนตอนต้น การนั่งสนทนากันแบบธรรมชาติ หรือที่เรียกว่า Small Group Discussion นั้น ส่วนมากจะเป็นการนั่งคุยกันระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอีก 3-4 คน หรือน้อยกว่านี้ แต่การสนทนากลุ่มแบบ Focus Group Discussion นี้ ได้นำวิวัฒนาการของการนั่งสนทนากลุ่มย่อยนี้มาใช้ และได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่าผู้ที่เข้าร่วมกลุ่มนั้นจะต้องมีลักษณะคล้ายๆ กันในหลายๆ

ด้าน (Homogenous) นอกจากนี้กลุ่มสนทนาคงจะต้องมากกว่า 3-4 คน ทั้งนี้เพราะว่ากลุ่มที่นักวิจัย จะทำการสนทนาแบบรวบรวมข้อมูลนี้ ไม่ใช่เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ แต่เป็นการรวมกลุ่มให้ เกิดขึ้นแล้วทำบรรยากาศในวงสนทนาให้เป็นธรรมชาติ และสร้างสรรค์ให้เกิดการเสวนากันในลักษณะ ที่เป็นการพูดคุยกัน แสดงความคิดเห็นทั้งสอดคล้องและเป็นการโต้แย้ง ดังนั้นถ้าสมาชิกกลุ่มเพียง 3-4 คน ก็จะไม่เกิดการโต้แย้งหรือการแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร เพราะเป็นกลุ่มเล็กเกินไป ประกอบกับ เป็นการจัดตั้งกลุ่ม นักวิจัยและสมาชิกกลุ่มยังไม่คุ้นเคยกัน การโต้แย้งหรือการเสนอแนวคิดต่างๆ ก็อาจจะเกิดขึ้นได้น้อย ดังนั้น กลุ่มนักคิดทางวิจัยธุรกิจการตลาดและนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่นำวิธี การสนทนากลุ่มย่อยมาใช้ จึงนำหลักการของนักจิตวิทยาสังคมและนักจิตวิทยาคลินิกที่ใช้ในการทดลอง ศึกษาการโต้แย้งของคนเป็นกลุ่มว่า กลุ่มคนที่มีขนาดระหว่าง 7-8 คนนี้ เป็นกลุ่มที่มีลักษณะการตอบ โต้และโต้แย้งกันดีที่สุด เป็นขนาดกลุ่มที่ก่อให้เกิดการสนทนาที่มีลักษณะเปิดกว้างที่จะให้ผู้ร่วม สนทนาทุกคนไม่อายและแต่ละคนวิพากษ์วิจารณ์ได้ดีที่สุด เป็นกลุ่มคนกำลังเหมาะในการจุดประเด็น ชักถามนั่นเอง

ดังนั้น กลุ่มของวงสนทนาจึงประกอบด้วยผู้เข้าร่วมสนทนา 7-8 คน ซึ่งนับว่าเป็น ขนาดที่กำลังเหมาะที่จะก่อให้เกิดการถกประเด็นปัญหาและการเสวนากลุ่ม ถ้าหากกลุ่มมีขนาดใหญ่ กว่านี้เป็น 9-12 คน ก็จะมีลักษณะเป็นกลุ่มใหญ่ และในวงสนทนาอาจจะมี การแบ่งกลุ่มย่อยหันหน้า เข้าสนทนาตนเอง ซึ่งจะลำบากในการนั่งสนทนาเป็นกลุ่มและยากต่อการสรุปประเด็นปัญหาหรือวิเคราะห์ ข้อมูล

ดังนั้น การจัดสนทนากลุ่มจึงเกิดขึ้นจากสมมติฐานที่เราเชื่อว่า เราจะได้รับความรู้โดย ฟังและสังเกตปฏิกิริยาได้ตอบของคนได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง โดยการกระตุ้นให้คนหันมาสนใจสิ่งเดียวกัน และมาแสดงความคิดเห็นร่วมกันซึ่งอยู่ในลักษณะการเคลื่อนไหวภายในกลุ่มนักวิจัยก็จะ สังเกตพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มที่ศึกษา ตลอดจนบันทึกการโต้ตอบกันภายในกลุ่มด้วยการบันทึกเทป และจดบันทึกเอาไว้เพื่อการวิเคราะห์ต่อไปนั่นเอง

จากข้อเขียนตอนต้น ท่านได้เข้าใจถึงรูปแบบและความหมายของการจัดสนทนากลุ่ม แล้วจะสามารถจำแนกได้ว่าในวงสนทนากลุ่มจะมีผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา คือสมาชิกที่นักวิจัยเชิญเข้า ร่วมสนทนา และนักวิจัยซึ่งจะเป็นผู้ดำเนินการสนทนา เป็นผู้คอยชักถามประเด็นปัญหานั้นเอง ในที่ นี้จะขอเรียกว่า พิธีกร (Moderator) ซึ่งพิธีกรนี้จะเป็นผู้ที่คอยชักถามและจุดประเด็นการสนทนาใน กลุ่มตลอดไปจนจบการสนทนาตามแนวคำถามของการจัดสนทนากลุ่มที่เตรียมเอาไว้

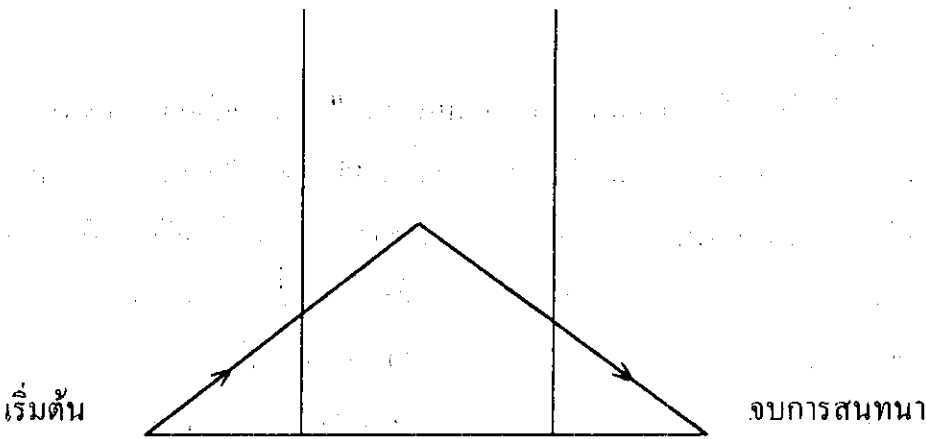
จากการทำวิจัยในเชิงคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interviews) หรือการสนทนากลุ่มย่อย (Small Group Discussion, Group Interviews) หรือแม้แต่ การสังเกตการณ์โดยมีส่วนร่วม (Participant Observation) นักวิจัยจะต้องจัดเตรียมแนวคำถาม

เอาไว้ เป็นคู่มือหรือแนวคำถามในการถามเพื่อกันลืม และเป็นการเรียบเรียงคำถามให้เป็นข้อคำถามที่ต่อเนื่อง ง่ายต่อการถาม วิเคราะห์ เช่น อาจจะเขียนไว้ในไดอารี่ แผ่นกระดาษ หรืออาจจะท่องจำไว้ในสมองจนขึ้นใจ ทำนองเดียวกันสำหรับการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นักวิจัยก็จำเป็นต้องทำแนวคำถามเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางในการสนทนา จะช่วยให้การสนทนาคำเนินไปได้อย่างราบรื่นต่อเนื่องไม่วกวน และถามประเด็นปัญหาให้อยู่ในกรอบของการวิจัยให้เป็นประเด็นๆ ไป ไม่สะเปะสะปะ

วิธีการสร้างแนวคำถามและการกำหนดประเด็นปัญหา ดังกล่าวแล้วตอนต้นว่า การจัดสนทนากลุ่มก็คือ การนั่งสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สามารถให้คำตอบแก่นักวิจัยได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด ในการเขียนแนวคำถามทำได้หลายวิธี เช่น อาจจะกำหนดเป็นประเด็นแล้วแปลงประเด็นหนึ่งๆ เป็นคำถามหลายๆ คำถามที่จะนำคำตอบไปสรุปให้ตรงกับแต่ละประเด็นนั้นได้ หรือ อาจจะทำการกำหนดตัวแปรและร่างสมมติฐาน แล้วนำมาสร้างเป็นคำถามที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษาได้ชัดเจนที่สุดนั่นเอง นั่นก็นำวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละข้อไปจำแนกเป็นประเด็นหรือสมมติฐานหลัก แล้วสร้างเป็นคำถามย่อยๆ โดยมีหลักเกณฑ์ว่าคำถามแต่ละคำถามหรือแต่ละชุดต้องตั้งอยู่บนสมมติฐานย่อย หรือข้อคิดทางทฤษฎีหนึ่งๆ ทำนองว่า ทำไมเป็นอย่างนี้เพราะอะไร ทำไม อย่างไร การเขียนคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาอย่างนี้ เพื่อที่จะให้ได้คำตอบออกมาในเชิงเป็นเหตุเป็นผลนั่นเอง

การเรียงแนวคำถามในการจัดสนทนากลุ่ม ควรจะมีการเรียงคำถามจากคำถามที่เป็นเรื่องทั่วไป ง่ายๆ ง่ายต่อการเข้าใจ และสร้างบรรยากาศให้คุ้นเคยกันระหว่างนักวิจัยกับผู้เข้าร่วมสนทนาแล้วจึงวกเข้าสู่คำถามหลัก หรือคำถามประเด็นหลักของการศึกษา แล้วจึงไปจบลงที่คำถามเบาๆ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อผ่อนคลายบรรยากาศในการสนทนาเพราะจะเป็นการผ่อนคลายความคิด และสร้างบรรยากาศให้เป็นที่คุ้นเคยในวงสนทนามากยิ่งขึ้น ในช่วงท้ายนี้เองอาจเติมคำถามเสริมเข้าไปได้ แต่ต้องไม่เป็นคำถามที่ยาวหรือจำนวนคำถามมากเกินไป คำถามเสริมนี้อาจจะเป็นคำถามที่ไม่ได้เตรียมมาก่อนแต่เป็นคำถามในเรื่องที่ปรากฏขึ้นมาระหว่างการสนทนาแล้ว เป็นเรื่องที่คุณดำเนินการอภิปรายเห็นว่า ถ้าถามให้ได้คำตอบชัดเจนมากช่วยให้บรรลุประสงค์และได้รับความรู้ในเรื่องที่ศึกษาอยู่มากยิ่งขึ้นดียิ่งขึ้น

ลักษณะการเรียงคำถาม

คำถามฯ สร้างความคุ้นเคย คำถามฟ่อนคลายบรรยากาศ
 คำถามเสริม

ในวงสนทนากลุ่มการที่ผู้ร่วมสนทนา มีปฏิริยาโต้ตอบกันระดับสูงในระหว่าง การสนทนาจะเป็นสิ่งรื้อให้เกิดการสนทนาในระดับลึกยิ่งขึ้น หรือเข้มข้นยิ่งขึ้นในแต่ละประเด็นด้วย วิธีดังกล่าวนี้จึงมีส่วนทำให้นักวิจัยสามารถหยั่งรู้ถึงสาเหตุเบื้องหลังพฤติกรรมต่างๆ โดยผู้ร่วม สนทนาไม่รู้ตัว สิ่งที่ได้มานั้นเป็นสิ่งซึ่งไม่ได้มาด้วยวิธีการใช้แบบสำรวจข้อมูล เพราะในวงสนทนากลุ่มนักวิจัยจะต้องคอยวิเคราะห์สถานการณ์และข้อมูลในกลุ่มบุคคลที่ถูกกระตุ้นนั้นด้วย แล้วสร้าง ประเด็นคำถามใหม่ๆ ย้อนกลับไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้คำตอบที่ดีมีเหตุผลชัดเจนและละเอียดมากที่สุด

องค์ประกอบของการจัดสนทนากลุ่ม

1. สิ่งแรกที่ต้องทำในเรื่องของการสนทนากลุ่ม คือการกำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษา การกำหนดหัวข้อเรื่องนี้ อาจเกิดมาจากสภาพปัญหาต่างๆ ในสังคมขณะนั้น หรือเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจ ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ นั้นเอง
2. กำหนดประเด็นหรือตัวแปร หรือตัวบ่งชี้ที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำ การศึกษาเพื่อมาสร้างเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา ซึ่งการกำหนดประเด็นหรือตัวแปรนั้นก็ ทำได้โดยจำแนกแยกแยะมาจากวัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นเอง วัตถุประสงค์ต้องการทราบอะไรก็ กำหนดประเด็นหรือสมมติฐานและตัวแปรออกมาแล้วนำมาสร้างเป็นแนวคำถามย่อยๆ

3. แนวคำถามหรือกรอบคำถาม คือ แนวทางในการสนทนากลุ่มซึ่งได้จากการนำคำถามที่ร่างไว้มาเรียบเรียงเป็นข้อย่อจัดลำดับ หรือผูกเป็นเรื่องราวเพื่อนำการสนทนาให้เป็นขั้นตอนและจัดตามลำดับความคิดเป็นหมวดหรือหัวข้อใหญ่ เช่น หมวดคำถามเกี่ยวกับเรื่องในอดีต แล้วหมวดคำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เป็นต้น

4. แบบคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา เป็นแนวทางในการคัดเลือกสมาชิกเพื่อเข้าร่วมในสนทนากลุ่มที่ถือว่าเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในการศึกษาค้นคว้าได้ตรงวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด แบบคัดเลือกนี้อาจจะทำเป็นแบบสอบถามย่อยๆ หรือเป็นตารางคัดเลือกก็ได้ ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ผู้วิจัยจะกำหนด แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มนี้เมื่อใช้เสร็จในแต่ละครั้งควรเก็บไว้ด้วย เพราะบางครั้งอาจจะมีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์อีกต่อไป

5. บุคลากรในการจัดสนทนากลุ่ม ในการจัดสนทนากลุ่มแต่ละครั้งควรจะประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้ คือ

ก. พิธีกร (Moderator) เป็นผู้ถามคำถามและเป็นผู้นำ ตลอดจนกำกับการณ์การสนทนาของกลุ่มให้เป็นไปตามแนวทางของหัวข้อการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนละเอียดที่สุดในเวลาที่กำหนด พิธีกรจะต้องเป็นผู้รู้จักปัญหา รู้จักทฤษฎี และรู้จักวิธีการควบคุมประเด็น ควบคุมการสนทนาแบบกลุ่มเป็นอย่างดี พิธีกรจะต้องชักจูงให้สมาชิกกลุ่มอธิบายความรู้สึกในประเด็นที่ซักถามนั้นออกมาให้ได้ว่ามีความคิดเห็นหรือมีทัศนคติอย่างไร พิธีกรต้องมีความเข้าใจในปัญหา วัตถุประสงค์และแนวทฤษฎี ตลอดจนประเด็นหรือสมมติฐานของงานศึกษานั้นๆ ในระหว่างที่นั่งสนทนากัน พิธีกรจะต้องคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับไปด้วยตลอดเวลา โดยพยายามหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลนั้นกับข้อมูลอื่นๆ ที่ได้รับในคำตอบมาก่อน เพราะคำถามที่ตั้งไว้นั้นเป็นเพียงคำถามกรอบเฉยๆ การถามคำถามจริงๆ วิธีการถามและการใช้คำพูด ตลอดจนการแตกคำถามออกไปอีกเพื่อให้ผู้ร่วมสนทนาเข้าใจและตอบได้ตรงประเด็นแต่ละประเด็นจริงๆ นั้น เป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพิธีกร

ข. ผู้จัดบันทึกคำสนทนา เป็นผู้ที่ย่อยจดบันทึกคำสนทนา จะทำหน้าที่จดทุกคำพูดที่จะจดบันทึกตลอดจนการจดอาภักดิ์ทำทางของสมาชิกผู้เข้าร่วมกลุ่มด้วย เพราะการไม่พูดและการนั่งเฉยๆ อาจไม่ใช่การไม่มีความเห็น เพราะแววตา ท่าทางก็อาจจะแสดงถึงความเห็นหรือคำตอบได้ การพยักหน้า การส่ายหน้า และสีหน้า ก็เป็นการแสดงออกถึงคำตอบได้ ผู้จัดบันทึกคำสนทนาต้องจดบันทึกสิ่งเหล่านี้ด้วย ข้อบันทึกของผู้จัดบันทึกนี้จะสามารถใช้อ่านเป็นข้อสรุปของการสนทนากลุ่มในแต่ละครั้งได้ แล้วก็สามารถนำไปประกอบการถอดเทปข้อมูลด้วย เพื่อที่จะทำให้ทราบว่าเสียงที่ตอบคำถามนี้เป็นเสียงตอบของใครบ้าง หรือโต้แย้งกันอย่างไร ผู้จัดบันทึกคำสนทนานั้นนอกจากจะช่วยจดบันทึกแล้วยังมีหน้าที่อีกอย่าง คือ คอยสะกิด เตือน หรือบอกพิธีกรในกรณีที่พิธีกรลืมถามหรือข้ามคำถาม และสิ่งสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือ ผู้จัดบันทึกคำสนทนา เมื่อเริ่มการสนทนาจะต้องเขียน

ผังการนั่งสนทนากลุ่มให้พิธีกรด้วยเพราะจะช่วยให้พิธีกรทราบว่าในกลุ่มมีใครบ้าง ชื่ออะไรนั่งอยู่ตรงไหน ของพิธีกรอย่างน้อยจะได้เรียกชื่อผู้เข้าร่วมกลุ่มได้ถูก และอีกหนึ่งแผ่นก็เขียนไว้ให้ตนเองจะได้ทราบ ใครนั่งตรงไหน จะช่วยให้จดบันทึกง่ายขึ้น

ค. เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป และผู้คอยกันผู้ที่จะเข้าร่วมวงในกลุ่มโดยไม่ได้รับเชิญ เป็นบุคคลที่คอยเอื้ออำนวยและให้ความสะดวกแก่ผู้ที่อยู่ในกลุ่มสนทนา มีหน้าที่คือคอยบริการน้ำดื่ม ขนม บันทึกลงเทป เปลี่ยนเทป ตลอดจนการคอยกันไม่ให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องในวงสนทนากลุ่มเข้าไปเสนอความคิดเห็นในกลุ่ม หรือเข้าไปรบกวนสมาธิของสมาชิกกลุ่ม

6. อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ในการจัดสนทนากลุ่มอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล คือ เทปบันทึกเสียงเพราะในวงสนทนานั้น ตลอดการดำเนินกลุ่มสนทนาจะมีการถกประเด็นปัญหาการโต้แย้ง เป็นกระแสความคิดสวนกันไปสวนกันมา หลายเสียงหลายความเห็น ดังนั้นจึงต้องบันทึกเสียงเอาไว้ เพราะคำตอบที่เป็นกระแสโต้แย้งหรือการถกประเด็นกันด้วยเหตุผล และการแสดงความสอดคล้อง เห็นด้วย สิ่งนี้แหละเป็นหัวใจสำคัญของการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เทปบันทึกเสียง จะเป็นอุปกรณ์บันทึกข้อมูลที่ดีที่สุดที่สามารถเก็บเหตุผล รายละเอียด และข้อคำตอบได้ละเอียดที่สุด คำตอบที่เกิดจากการถกและเปลี่ยนประเด็นปัญหากันมากๆ มีการแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความเห็น กันมากๆ เหล่านี้จะเป็นรายละเอียดที่จำเป็นที่สุดในการวิเคราะห์ ข้อมูลนั่นเอง และการตีความต้อง พิจารณาละเอียดลงไปถึงเหตุผลที่ถูกโต้แย้งหรือเสนอความเห็นที่สอดคล้องด้วยสิ่งเหล่านี้ จะช่วยให้ การวิเคราะห์ข้อมูลได้ดีที่สุด ละเอียดที่สุด ในการจัดสนทนากลุ่มควรจะใช้เทปบันทึกเสียง 2 เครื่อง บันทึกข้อมูลเหลื่อมล้ำกันประมาณ 5 นาที เพื่อที่จะได้บันทึกข้อมูลส่วนที่เสียไปในระหว่างการ เปลี่ยนเทป และเป็นประโยชน์ในการป้องกันการที่ข้อมูลบันทึกไม่ติดในเทปเครื่องใดเครื่องหนึ่ง นอกจากนี้การมีตลับเทปบันทึกข้อมูล 2 ชุดนี้ก็เพื่อกันหาย และใช้แบ่งกันฟังได้ในกรณีมีผู้ร่วมวิจัย หลายคน

นอกจากเทปบันทึกข้อมูลแล้วก็ต้องมีสมุดจดบันทึกข้อมูลด้วยสำหรับผู้จดบันทึก คำสนทนา ดินสอ ปากกา ยางลบ ฯลฯ

7. อุปกรณ์เสริมการสนทนากลุ่ม เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้วงการสนทนากลุ่มดำเนินไปด้วยบรรยากาศราบรื่นและดูเป็นธรรมชาติไม่เคร่งเครียดสร้างบรรยากาศให้เป็น “การนั่งจับเข่าคุยกัน” อุปกรณ์ที่จะช่วยเสริมการสนทนากลุ่มให้ดูเป็นธรรมชาติก็ได้แก่ น้ำดื่ม ขนม บุหรี่ ของขบเคี้ยว เล็กๆ น้อยๆ หรืออาจจะรวมถึงรูปภาพ อุปกรณ์ต่างๆ ที่จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มได้เข้าใจเรื่อง หรือ ประเด็นที่เราสนใจจะถามมากยิ่งขึ้น

8. สถานที่ที่จะจัดสนทนากลุ่มควรมีการกำหนดให้แน่นอนศึกษาในห้องดิน หรือหมู่บ้าน ไทนั้นก็จัดกลุ่มที่นั่นให้สะดวกแก่สมาชิกกลุ่มมากที่สุด ผู้เข้าร่วมกลุ่มทุกคนรู้จักดี ให้เงียบ อากาศ ถ่ายเทได้สะดวก ไม่มีเสียงรบกวน แดดไม่ร้อน และไม่มียุงคยมากัด ดังนี้เป็นต้น

9. ของกำนัลหรือของที่ระลึก มอบไว้ก่อนจากกัน ให้ไว้แก่สมาชิกกลุ่มที่ได้สละเวลา อันมีค่ายิ่งของเขาร่วมวงสนทนากับเรา มิใช่เป็นค่าจ้าง แต่มอบให้รำลึกถึงกันว่าเราเคยมานั่งถก ประเด็นปัญหาด้วยกันเมื่อโอกาสหนึ่ง

10. ระยะเวลาของการดำเนินการจัดสนทนากลุ่มพิธีกรควรจะใช้เวลาในการสนทนา ไม่เกิน 2 ชั่วโมง กับ 15 นาที นับแต่เริ่มคำถามแรก เช่น เริ่มเวลาเช้า 9.00 น. ควรจะจบสิ้นในเวลา 11.30 น. เป็นต้น รวมระยะเวลาตั้งแต่ต้อนรับสมาชิกกลุ่มจนจบการสนทนากลุ่มประมาณ 2 ชั่วโมง กับ 30 นาทีพอดีเพราะถ้าช้าหรือนานกว่านี้สมาชิกกลุ่มจะเหนื่อยล้า คำตอบที่ได้ตอนท้ายจะเป็น คำตอบที่สักแต่ว่าตอบๆ หรือตอบโดยไม่ค่อยได้ตั้งใจคิดก่อน เพื่อให้เสร็จสิ้นการสนทนา และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะน้อยลง

การดำเนินการสนทนากลุ่ม

เมื่อสมาชิกกลุ่มมาพร้อมกันแล้วก็เริ่มดำเนินการสนทนา โดยผู้ดำเนินการสนทนาในที่นี้คือพิธีกร แนะนำตนเองและทีมงาน อันประกอบด้วย ตัวพิธีกร ผู้จัดบันทึก และผู้บริการทั่วไป บางครั้งถ้ามีผู้สังเกตการณ์ (Observer) ก็แนะนำให้สมาชิกกลุ่มสนทนารู้จักด้วย (โดยปกติไม่ควรให้มีผู้สังเกตการณ์ เพราะการมีคนนอกกลุ่มอาจมีผลต่อการแสดงออกและสมาธิของคนในกลุ่ม) แล้วอธิบายถึงจุดมุ่งหมายในการมาทำการสนทนา วัตถุประสงค์ของการศึกษา และบอกให้ทราบว่าจะมีการบันทึกเทปคำสนทนา ตลอดจนการถกประเด็นปัญหา นอกจากนี้ก็จะมีผู้คอยจดบันทึกคำสนทนา ด้วยแล้วจึงเริ่มเกริ่นนำด้วยคำถามอ่อนเครื่องสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง สร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้น ในการสนทนา หลังจากพิจารณาว่ากลุ่มเริ่มคุ้นเคยกับเราดีแล้ว ก็เริ่มคำถามในแนวการสนทนาที่จัดเตรียมไว้แล้ว ชักไซริ้ไล่เรียงคำถาม โดยการทิ้งช่วงให้มีการถกประเด็นและโต้แย้งกันให้พอสมควร พยายามสร้างบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในกลุ่มผู้เข้าร่วมวงสนทนา ด้วยกันเอง ควบคุมเกมส์ไม่ให้หยุดนิ่ง อย่าชักคนใดคนหนึ่งจนเกินไป คำถามที่ถามไม่ใช่ถามใคร คนเดียว แต่เป็นการสร้างประเด็นปัญหาถามทั้งกลุ่มให้กลุ่มถกประเด็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน และกัน ถ้าไม่จำเป็นอย่าชักรายตัว เว้นแต่ว่าจะต้องการคำตอบต่อเนื่องให้ไล่ชักรายละเอียดเชิงเหตุผล ออกมาให้ได้

ในการนั่งสนทนากัน ไม่ว่าจะจัดกันกี่ครั้งก็กลุ่มก็มักจะพบกับคนที่พูดมากที่สุด และ คนที่พูดน้อยที่สุดหรือไม่ค่อยพูดเอาเสียเลย ดังนั้นพิธีกรจะต้องคอยควบคุมเกมส์ให้ได้ พยายามอย่า

ให้เกิดการข่มทางความคิด หรือชักนำผู้อื่นให้เห็นคล้อยตามกับผู้ที่พูดเก่ง (Dominate) และพยายามสร้างบรรยากาศให้คนที่ไม่ค่อยพูดได้แสดงความคิดเห็นออกมาให้ได้

พิธีกรควรที่จะต้องเป็นผู้ที่คุยเก่งซักเก่ง เป็นผู้มีพรสวรรค์ในการพูดคุย มีการเว้นจังหวะการถามที่ดี ถามซ้ำๆ ละเอียดย และต้องมีการพูดแทรกตกลงอย่างเหมาะสมด้วย เพื่อที่จะช่วยให้บรรยากาศในการสนทนากลุ่มสนุกไม่เหนื่อยล้า

ประเภทของวัตถุประสงค์ของการจัดสนทนากลุ่ม

1. ใช้เพื่อสร้างให้เกิดสมมติฐานใหม่ๆ
2. ใช้เพื่อสำรวจความคิดเห็น ทศนคติ ของกลุ่มประชากรต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่สนใจจะศึกษา
3. ใช้ในการทดสอบแนวความคิดในเรื่องที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมาใหม่
4. ใช้ในการประเมินผลการวิจัยต่างๆ หรือโครงการพัฒนา
5. ใช้ในการทดสอบแบบสอบถาม และเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน
6. ใช้เพื่อเป็นการค้นหาคำตอบที่ยังคลุมเครือหรือไม่แน่ชัดในการวิจัยเชิงปริมาณ โดยนำคำตอบจากการสนทนากลุ่ม ไปอธิบายเสริม
7. ใช้ประโยชน์ในการทำการศึกษานำร่อง (Pilot Study) ศึกษาบางเรื่องเพื่อเป็นแนวทางในการทำกรณีศึกษา Case Study ต่อไป

ข้อดีของการจัดสนทนากลุ่ม

1. เป็นการนั่งสนทนาระหว่างนักวิจัยกับผู้รู้ผู้ให้ข้อมูลหลายๆ คนที่เป็นกลุ่ม ดังนั้นจึงก่อให้เกิดการเสวนากันในเรื่องที่สนใจ ไม่มีการปิดบัง หรือไม่ค่อยปิดบังเพราะทุกๆ คนก็เปิดเผยเรื่องเดียวกันออกมา เพราะกลุ่มใหญ่มีการแสดงความคิดเห็น ถ้าประเด็นต่างๆ ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ ก็สามารถซักถามต่อไปเพื่อหาคำตอบชัดเจนที่ดีที่สุดในกลุ่ม คำตอบที่ได้จากการถกประเด็นซึ่งกันและกันถือว่าการถกเถียงซึ่งแนวความคิดและเหตุผล โดยไม่มีการตีประเด็นปัญหาผิดไปเป็นอย่างอื่น

2. การสนทนากลุ่ม จะเป็นการสร้างบรรยากาศเสวนาให้เป็นกันเองระหว่างผู้นำการสนทนาของกลุ่ม กับสมาชิกกลุ่มสนทนาหลายๆ คนพร้อมกัน จึงลดภาวะการเขินอายออกไป สมาชิกกลุ่มกล้าคุย กล้าแสดงความคิดเห็นเป็นเพราะรู้สึกว่ามีคนอื่นที่ลักษณะคล้ายๆ กันอยู่ด้วยกันข่มไม่อายหรือเขินในการตอบคำถามหรือโต้แย้งและไม่เกรงว่าจะบันทึกไปทำอะไร เพราะเป็นคำตอบของคนหลายคนในเวลาเดียวกัน

3. การใช้วิธีการสนทนากลุ่ม ถ้านักวิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนาเอง แม้ว่าจะไม่อาจสร้างแนวคำถามที่ละเอียดหรือครอบคลุมประเด็นปัญหาได้ดีเท่าที่ควร แต่เมื่อดำเนินการสนทนาไปแล้ว นักวิจัยก็สามารถคิดสร้างคำถามขึ้นมาได้ โดยการตั้งคำถามแตกต่างจากคำตอบที่สมาชิกกลุ่มตอบมาหรือวิพากษ์คำถามนั้น โดยการถามโต้แย้ง เมื่อถามไปฟังไปก็เข้าใจประเด็นมากขึ้น ก็คิดถามได้มากขึ้น จนในที่สุดก็ได้ข้อมูลละเอียดและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้สำเร็จหรือได้ดียิ่งขึ้น

4. คำตอบจากการสนทนากลุ่ม ก็มีลักษณะเป็นคำตอบเชิงเหตุผลคล้ายๆ กับการรวบรวมข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ วิธีอื่นๆ เหมือนกัน ซึ่งใช้เป็นประโยชน์เสริมในการอธิบายข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณ หรือใช้ก่อนการดำเนินการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณ คือนำไปใช้เป็นการทดสอบความใช้ได้ของคำถามและหาคำตอบมาเป็นแนวทางในการร่างแบบสอบถามและตั้งคำถาม นอกจากนี้ก็เป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study) หรือเจาะข้อมูลเป็นแนวทางในการสำรวจข้อมูลใหญ่ต่อไป คือการใช้ในการศึกษานำร่อง (Pilot Study) นั่นเอง

5. ประหยัดเวลาและงบประมาณของนักวิจัยในการศึกษาเชิงคุณภาพเรื่องเดียวกันจากประชากรบางกลุ่มและในชุมชนบางแห่ง แทนที่จะใช้วิธีการสังเกตการณ์โดยการมีส่วนร่วม โดยเข้าไปใช้ชีวิตทำความสนิทสนมเป็นหลายเดือนหรือเป็นปีนั้น เพียงแต่ใช้การสนทนากลุ่มและวางรูปประเด็นคำถามให้เหมาะสม พิจารณาเลือกสมาชิกกลุ่มให้ตรงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและดำเนินการสนทนากลุ่มอย่างดี ก็อาจจะได้คำตอบและข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งพอสมควรในกรณีที่ไม่มียงบประมาณเวลาและความสามารถในการทำวิจัยโดยการไปอยู่อาศัยกับชาวบ้านนานๆ

6. ทำให้ได้รายละเอียดสามารถตอบคำถามประเภททำไม และอย่างไรได้อย่างแตกฉานลึกซึ้งและในประเด็นหรือเรื่องที่ไม่ได้คิดหรือเตรียมไว้ก่อนก็ได้ ซึ่งการวิจัยเชิงปริมาณให้ได้แต่คำตอบสั้นๆ ที่เขียนไว้ให้เลือกเท่านั้น

7. การสนทนากลุ่ม จะช่วยบ่งชี้อิทธิพลของวัฒนธรรมและคุณค่าต่างๆ ของสังคมนั้นได้เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มมาจากวัฒนธรรมเดียวกัน ผลการสนทนากลุ่มเล็กอาจใช้ระบุเป็นกรณีตัวแทนของกลุ่มใหญ่ได้ (ในบางเรื่องและบางชุมชน) และผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มจะให้ภาพของลักษณะสังคมมิใช่ภาพเฉพาะรายบุคคล อีกทั้งคำตอบที่ได้จากการสนทนากลุ่มก็เป็นคำตอบที่แสดงถึงเนื้อหาทางสังคม (Social Context) เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ

8. สภาพของการสนทนากลุ่มช่วยให้เกิดและได้ข้อมูลที่เป็นจริงและครบถ้วนมากกว่าเพราะในการสนทนามีการกระตุ้นเร้าให้คิดลึกซึ้ง คิดรอบคอบ ตอบได้เชิงเหตุผลทุกแง่ทุกมุมหาตัวอย่างมาสนับสนุนคำกล่าวอย่างละเอียด แม้กระทั่งแสดงประเด็นต่างไปจากคนอื่นให้ทราบ

ข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม

1. ถ้าการกำหนดประเด็นต่างๆ ยังคลุมเครือไม่ชัดเจน ก็ยากต่อการกำหนดตัวแปรหรือปัจจัยและการสร้างแนวคำถาม การสนทนากลุ่มก็จะสะเปะสะปะ และได้คำตอบไม่สอดคล้องกับสิ่งที่อยากรู้จริงๆ
2. การสร้างแนวคำถาม จะต้องเรียบเรียงแนวคำถามให้ดีไม่วกวน โดยอาจจะเรียงลำดับตามประเภทของประเด็นตามความยากง่าย หรือตามลำดับความตรงไปตรงมาและซับซ้อนของเหตุผล ดังนั้น ควรจะต้องมีการทดสอบ (Pretest) แนวคำถามเสมอก่อนที่จะใช้จริงจะทดสอบ โดยการจัดกลุ่มสนทนาหรือการทำการสนทนาแบบเจาะลึกกับตัวอย่างสักหลายๆ คนก็ได้เพราะถ้าวางรูปแบบคำถามไม่ราบรื่นและไม่ต่อเนื่องกันแล้ว จะทำให้การถามวกวน คนถามก็เข็งคนร่วมกลุ่มสนทนาก็งงความคิดกระโดดไปกระโดดมาและไม่ทราบที่กำลังคุยถึงอะไรกันแน่
3. การคัดเลือกสมาชิกผู้เข้าร่วมวงสนทนาจะต้องได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยต้องมีลักษณะต่างๆ ที่เหมือนกัน (Homogenous) ไม่ข้ามซึ่งกันและกัน นอกจากนี้จะต้องไม่นำคนที่ไม่เป็นมิตรกันหรือเข้ากันไม่ได้มาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน จะทำให้บรรยากาศกลุ่มเสียเพราะทั้งสองฝ่ายจะคอยแต่ข่มหรือแก้งคำตอบซึ่งและกัน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะไม่แสดงความคิดเห็นเลย
4. คำตอบในวงสนทนาบางคำตอบอาจจะไม่ได้จากการสนทนากลุ่ม เพราะผู้เข้าร่วมวงสนทนาคิดว่าสิ่งที่จะตอบไปนั้น นักวิจัยรู้ออยู่แล้ว เกรงว่าตอบไปแล้วจะเป็นการ “เอามะพร้าวห้าวไปขายสวน” นักวิจัยก็เลยไม่ได้คำตอบ (หรือข้อถกประเด็นในส่วนคำถามที่ต้องการคำตอบแบบนี้) หรืออีกประเด็นหนึ่ง ถ้าพฤติกรรมหรือความเห็นหรือทัศนคติในบางเรื่องไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชนอาจจะไม่ได้รับการเปิดเผยในวงสนทนากลุ่ม ต้องใช้วิธีการนั่งสนทนาแบบตัวต่อตัวนอกวงสนทนากลุ่มแทนจึงจะได้คำตอบเปิดเผยออกมา
5. เหตุการณ์ หรือพฤติกรรมหรือคำตอบในบางประเด็นคำถามที่สมาชิกกลุ่มคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาและเคยชินอยู่แล้ว บางทีสมาชิกกลุ่มนึกไม่ถึง สัมหทัยขมาตอบ ทำให้นักวิจัยไม่ได้คำตอบในเรื่องคำถามในประเด็นดังกล่าวนั้น
6. ถ้าพิธีกรไม่ได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้ดำเนินการสนทนาที่ดี เตรียมตัวไม่พร้อมคุมเกมส์สนทนาไม่ได้นาน ก็จะทำให้วงสนทนาดำเนินไปได้ไม่ราบรื่น การถามคำถามให้ชัดเจน เข้าใจง่ายก็สำคัญ ไม่เช่นนั้นผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนาจะไม่เข้าใจว่ากำลังถามอะไรอยู่ถึงอาจจะต้องขอให้พิธีกรแปลคำถามเป็นภาษาต่างๆ บ่อยๆ จนการสนทนาเย็นเยื่อ และเสียสมาธิ ในประเด็นหรือไม่ก็ทำให้ผู้เข้าสนทนาแต่ละคนตอบมาคนละทางสองทาง เพราะเข้าใจคำถามต่างกัน ดังนั้นการทดลองถามหรือฝึกถามจึงสำคัญมากสำหรับพิธีกร โดยเฉพาะในประเด็นคำถามที่พิธีกรไม่มีความคุ้นเคยมาก่อน

7. การสนทนากลุ่มจะให้ผลดีมากในการศึกษาหลายๆเรื่อง แต่ไม่ใช่ทุกเรื่อง ดังนั้นนักวิจัยจะต้องพิจารณาว่า เรื่องใดเหมาะสมและควรจะใช้การสนทนากลุ่ม ถ้าใช้การสนทนากลุ่มจะคุ้มกันหรือไม่ จะได้คำตอบมากมายพอกับการวิเคราะห์และตีความไหม นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงกลุ่มพื้นที่ตัวอย่าง และจำนวนของกลุ่มที่จะจัดด้วยว่าทำได้มากน้อยแค่ไหน เรื่องแต่ละเรื่องนั้นจะจัดที่กลุ่มมีกลุ่มเปรียบเทียบหรือไม่อย่างไร ดังนี้เป็นต้น

8. เนื่องจากการสนทนากลุ่ม เป็นการนั่งถกประเด็นปัญหากันในวงสนทนาของกลุ่มผู้ที่มีลักษณะเฉพาะในทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร อาชีพ ฯลฯ ตลอดจนภูมิหลังต่าง ดังนั้นในบางเรื่องบางหัวข้อการสนทนาก็ต้องพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมของพิธีกรด้วย ดังเช่น พิธีกรอาจจะต้องเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย อยู่กับความเหมาะสมของเรื่องและของกลุ่ม เช่นเรื่องเกี่ยวกับสตรี พิธีกรก็ควรจะเป็นสตรี จะได้ไม่ต้องเงินอายกัน ดังเช่นการจัดสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว และการคุมกำเนิดดังนี้ เป็นต้น แต่บางเรื่องจะเป็นหญิงถามผู้ชายก็ได้ หรือผู้ชายถามหญิงได้ขึ้นอยู่กับเรื่องที่ทำการศึกษา

9. ภาษาในการพูดคุยกันนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ดังนั้นพิธีกรควรจะพูดภาษาท้องถิ่นของสมาชิกในกลุ่มสนทนาหรือในพื้นที่ที่ทำการศึกษา เพราะจะเป็นการง่ายต่อการสื่อความหมายการถามการสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง ตลอดจนการควบคุมการสนทนาให้อยู่ในกรอบวัตถุประสงค์ผลที่ได้วัดก็คือ บรรยากาศของกลุ่มสนทนาจะเหมือนกับการจับกลุ่มนั่งสูบบุหรี่ กินขนมคุยกันไปเรื่อยๆ เกิดบรรยากาศเป็นกันเอง ไม่ตึงเครียด หรือเคร่งขรึมจนเกินไป

10. เทปบันทึกข้อมูล ถ้าไม่พร้อมหรือสภาพไม่เหมาะต่อการบันทึก ถ้าใช้ในการบันทึกข้อมูลแล้วเสีย บันทึกไม่ติด จะทำให้เสียข้อมูลไปเลย การจัดกลุ่มเก่าขึ้นมาอีกครั้งจะทำให้สมาชิกกลุ่มแข็งและไม่ค่อยจะชอบใจนัก เพราะทำให้เสียเวลาซ้ำสอง และเบื้อหน้าในประเด็น ดังนั้นก่อนจะดำเนินการสนทนากลุ่มจะต้องตรวจสอบอุปกรณ์สนามทุกอย่างให้เรียบร้อยทุกอย่าง ตลับเทปเปล่าและถ่านเทปต้องมีให้พอ เทปต้องใช้การได้ตลอดเวลา ก่อนเลิกจากกันควรเปิดเทปที่บันทึกข้อมูลเอาไว้ให้สมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมทุกคนให้ฟังบางส่วน จะเป็นการสร้างบรรยากาศที่สนุกสนานและความพึงพอใจ เพราะต่างก็จะพูดถึงคำตอบของตนเอง หรือของเพื่อนร่วมกลุ่มคนอื่นๆ และในโอกาสนี้ นักวิจัยก็คือโอกาสถามประเด็นที่ยังเคลงใจได้อีก จะช่วยให้ได้คำตอบที่ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลแบบการจัดสนทนากลุ่ม ข้อมูลของการสนทนาจะถูกบันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียง และในแบบจดบันทึกคำสนทนาของผู้จัดบันทึกคำสนทนา ข้อมูลที่อยู่ในเทปควรจะถูกถอดออกมาเป็นบทสนทนา (Transcription) โดยละเอียดทุกคำพูดทุกบททุกตอน เหตุผลที่ถอด

ละเอียดทุกคำพูดก็คือว่า จุดประเด็นสำคัญของคำตอบในวิเคราะห์อยู่ที่บทของเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของสมาชิกภายในกลุ่ม การถอดละเอียดทุกคำตอบจะช่วยให้อ่านแล้วได้เข้าใจ และสามารถมองภาพของการสนทนากลุ่มนั้นๆ ได้ว่ามีบรรยากาศเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมในการถกประเด็นปัญหาของสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างไร มีการโต้แย้งกันดีหรือไม่ และการเลือกใช้คำ ลักษณะการเรียงลำดับตัวอย่างหรือเหตุผล ความตะกุกตะกักของคำพูด และสำนวนวาจาจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และเข้าใจข้อมูลประเด็นคำตอบ หรือแม้แต่ความน่าเชื่อถือได้ของคำตอบดีขึ้น ดังนี้เป็นต้น

นอกจากนี้การถอดเทปข้อมูลถ้าถอดละเอียดทุกคำตอบก็จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดและกว้างขวาง คำตอบที่ถอดออกมาเป็นบทสนทนากลุ่มนั้น นอกจากจะใช้วิเคราะห์ในเรื่องที่สนใจศึกษานั้นแล้ว ยังสามารถหยิบยกมาวิเคราะห์เรื่องอื่นๆ ได้หลายเรื่อง เพราะในวงสนทนาในแต่ละครั้งไม่ใช่ถกกันเพียงประเด็นเดียว แต่จะมีประเด็นอื่นๆ ดัดพันออกมาด้วยดังนั้นจึงอาจจะสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นผลงานวิจัยเรื่องอื่น ประเด็นอื่น ได้อีกด้วย

อนึ่ง การถอดเทปแต่เพียงบางส่วนก็ทำได้ เช่น ถอดเพียง 80% 50% 30% หรือเพียงแค่ทำสรุปย่อ ทั้งนี้ก็แล้วแต่วัตถุประสงค์ของการศึกษาตลอดจนงบประมาณและเวลาที่มี

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนักวิจัยก็จะอ่านจากบทสนทนาที่ถอดเทปออกมา แล้วก็จด คำตอบที่ละเอียดที่สุดและให้เหตุผลที่ดีที่สุดในกระดาษจดข้อมูล (Card) ซึ่งจัดทำไว้แล้วเขียนเรียงคำตอบไว้ในเครื่องหมายคำพูด ว่าเป็นคำพูดของใคร กลุ่มไหน จัดเมื่อไหร่ เรียงเอาไว้ในคำถามเรื่องอะไร ทำให้เป็นระบบเดียวกัน แล้วก็วิเคราะห์โดยการตีความหมายในรูปของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เหมือนกับการตีความหรือวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพอื่นๆ เช่นกัน ถ้ามีผู้วิเคราะห์หลายคนและมีความคิดเห็นไม่ตรงกันหรือแปลผลไม่ตรงกัน ก็จะกลับไปฟังรายละเอียดจากเทปใหม่เพื่อความกระจ่างนั่นเอง การที่มีการถกประเด็นปัญหาในคำตอบของสมาชิกกลุ่ม จะเป็นการช่วยลดความลำเอียง (bias) ในการตีความของนักวิจัยเพราะคำตอบแต่ละคำตอบควรจะมีการให้เหตุผลตามมาเสมอ ประกอบกับในการศึกษาแต่ละเรื่องจะจัดสนทนากลุ่มหลายกลุ่ม ดังนั้นจึงสามารถนำคำตอบในเรื่องเดียวกันมาตรวจสอบความชัดเจนของเหตุผลกันได้ (Cross Check)

การเขียนรายงานการวิจัย

ผลการศึกษาแยกตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและหัวข้อของการถาม โดยพรรณนาในเชิงอธิบายคำตอบที่นำคำพูดมาอ้าง แล้วยกตัวอย่างคำตอบที่มีเหตุผลชัดเจนที่สุดแสดงไว้ในบทวิเคราะห์ พร้อมกับอาจจะยกคำตอบของบางคนที่ต่างออกไปจากกลุ่มออกมาให้เห็นพร้อมกับเหตุผลของผู้ตอบและคำวิเคราะห์ของผู้วิจัย ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การวิเคราะห์ทุกขั้นตอนควรจะต้องแสดงคำอธิบายและ

เหตุผลต่างๆ ควบคู่ไปกับเนื้อหาทางสังคม (Social Context) ของชุมชนนั้นๆ เสมอส่วนในหัวข้ออื่นๆ ก็คล้ายคลึงกับการเขียนรายงานการวิจัยทั่วไป

ในตอนท้ายของรายงานการวิจัย ควรแนบแบบการคัดเลือกสมาชิกกลุ่มสนทนาพร้อมกับตัวอย่างแนวคำถามหรือกรอบคำถามเอาไว้ เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านและค้นคว้ารายงานการวิจัยในการศึกษาเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามว่าอย่างไรบ้างมีการจัดเรียงคำถามอย่างไรดังนี้ เป็นต้น